

Východiska a doporučení

pro výzvu č. 02_19_077 Podpora dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Podpora duševního zdraví u dětí a žáků

Z tematické zprávy České školní inspekce zaměřené na individuální výchovné programy vyplynulo, že dominantním způsobem řešení náročného chování žáků v českých školách je využívání kázeňských trestů (poznámky, důtky třídního učitele, ředitele, snížená známka z chování aj.)¹. Některé školy zavádějí separátní místnosti, do kterých posílají děti, které svým chováním ruší ve výuce. Problémové chování ve škole je také častou příčinou umístění dětí do zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Chybí včasná identifikace příčin problémového chování žáků

Identifikace příčin problémového chování žáků a od nich se odvíjející intervence v českých školách uplatňovány prakticky nejsou. Právě určení příčin problémového chování je přitom zcela zásadní podmínkou úspěšné podpory. Odlišnou podporu bude potřebovat dítě, které prožilo trauma, je týrané, má ADHD, má duševní onemocnění, žije v nevyhovujících bytových podmínkách, žije v rodině, kde dochází k domácímu násilí atd. Ze statistik Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR vyplývá, že se počet žáků s poruchami chování v českých školách za posledních 11 letů zvýšil téměř čtyřnásobně. Nicméně se z nich nedozvíme nic o příčinách problémů v chování žáků. Skutečnost, že je dítěti udělena diagnóza poruch chování také v českém školství neznamená, že mu bude poskytnuta adekvátní podpora. Vážně také včasná identifikace dětí se syndromem CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte). Tyto děti tráví většinu času ve školách a školských zařízeních, přesto jsou jejich obtíže neřídka identifikovány až po mnoha letech krutého zacházení.

Poradenská pracovníci ve školách nemají potřebné kompetence pro intervenční práci s žáky s poruchami chování

Po přijetí proinkluzivní novely školského zákona se ve školách díky systému podpůrných opatření začíná zvyšovat počet školních speciálních pedagogů a psychologů. Na tyto poradenské pracovníky jsou ze strany školy kladeny požadavky, aby problémy v chování žáků řešili. Většina z nich však nemá k účinné podpoře dětí s problémy v chování osvojené potřebné kompetence. Často se tak mohou (ač to není jejich záměrem) stát součástí retraumatizujícího vzorce zacházení s těmito dětmi. V České republice také zcela chybí komplexní multioborový systém podpory ohrožených dětí. Pracovníci škol jsou díky tomu v mnoha situacích řešení příčin problémů žáků osamoceni.

¹ Tematická zpráva – Využívání individuálních výchovných programů v základních školách, Praha, květen 2017 dostupné z <https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava-Vyuzivani-individualnich-vychovny>

Doporučení pro práci s dětmi a žáky s psychickým onemocněním

V ČR ročně prochází několik tisíc žáků středních škol psychotickou atakou. Psychické onemocnění propukající v citlivém období adolescence zcela otřese jejich osobností. I když se díky několikátýdenní až několikaměsíční léčbě povede symptomy onemocnění zmírnit nebo výrazně eliminovat, do vzdělávacího systému se vracejí mladí lidé, kterým se v průběhu několika týdnů zcela zhroutil svět, a zpretrhaly se jejich původní sociální vazby. Místo citlivého přístupu a podpory, které jsou pro ně v období zotavování klíčové, jsou často terčem výsměchu, v lepším případě tiché ignorance. Cílem výzvy je zlepšit podmínky pro návrat a úspěšné opětovné zapojení žáků trpících psychickými problémy do vzdělávacího systému. Úspěšný návrat je zcela zásadní pro budování jejich osobní identity a vytváří základní předpoklady i pro pozdější úspěšné zapojení do společnosti. Podpora by měla být poskytována především v původním vzdělávacím zařízení (pokud toto zařízení nebylo zdrojem psychických problémů) nebo v nové škole (pokud původní škola byla hlavním zdrojem problémů).

Cílem pedagogické intervence není přizpůsobit žáka normám školního prostředí, ale důsledným uplatňováním přiměřených metod práce ovlivňovat okolí dítěte s neuro-vývojovými či psychickými poruchami, a tak měnit náhled na jeho specifické chování a jednání. Úlohou ovlivňování není přetváření žáka, ale vytvoření podmínek, za kterých bude žák úspěšnější a svobodnější.

Žádoucí je podpora ve třech hlavních oblastech:

● Informační podpora

Ač je počet žáků s psychickými problémy ve vzdělávacím systému poměrně značný, povědomí o možnostech a úpravách vzdělávání je poměrně malé. Je tomu tak především kvůli společenské stigmatizaci – psychiatrické diagnózy jsou často popírány a utajovány právě kvůli obavám z nepřijetí. Často se totiž stává, že žák s psychiatrickou diagnózou je předem považován za nezpůsobilého v dalším studiu. Pedagogičtí pracovníci i pracovníci poradenských zařízení mají poměrně málo informací o tom, jakým způsobem mohou umožnit a podpořit úspěšný návrat žáka do vzdělávacího systému. Nedostatkem informací roztroušených v často obtížně dosažitelných zdrojích trpí také rodiče, kteří nevědí, jakým způsobem komunikovat se školou a vytvořit co nejlepší podmínky pro vzdělávání svého dítěte. Informační podpora by proto mohla zahrnovat:

- informace o zásadách tvorby individuálních vzdělávacích plánů (IVP) pro žáky s psychiatrickými onemocněními;
- informace o specifických podpůrných opatřeních pro žáky s psychiatrickými onemocněními;
- příklady dobré praxe z různých typů škol a školských zařízení.

Tyto informace mohou být sdíleny prostřednictvím různých komunikačních kanálů – počínaje telefonní poradnou, přes písemné a multimediální materiály sdílené na webovém rozhraní, až po interaktivní semináře, workshopy a preventivní programy. Důležité je zohlednit jako cílové osoby také žáky a jejich rodiče, nikoliv jenom poradenské a pedagogické pracovníky.

● Podpora v oblasti vzdělávání

Kvůli několikátýdenní až několikaměsíční hospitalizaci mají žáci s psychickými onemocněními často velké mezery v učivu. Proto často potřebují nejenom úpravy vzdělávacího obsahu, ale také intenzivnější doučování. To může být poskytováno přímo učiteli dané školy, z hlediska úspěšného opětovného sociálního zapojení je ale žádoucí, když se do doučování jednotlivých předmětů pod vedením příslušných učitelů zapojí přímo spolužáci. Je přitom důležité dbát na to, aby tíže doučování nespočívala pouze na několika jednotlivcích. Další možností je peer-doučování, na kterém se podílejí mladí lidé se zkušeností s psychickým onemocněním, přičemž nemusí jít jenom o žáky stejné školy.

● Podpora v oblasti sociálních vztahů

Žáci s psychickým onemocněním často čelí nedůvěře a velké nejistotě spolužáků i učitelů. Psychická onemocnění, zvláště ta nejzávažnější, patří dosud v české společnosti k tabu tématům. Toto tabuizování způsobuje vznik mnoha falešných představ a mýtů a také vede k tomu, že žáci ani učitelé nevědí, jak se mají k navrátilivším se spolužákům chovat. Proto jsou velmi důležité destigmatizační a preventivní programy, ideálně s účastí lidí s osobní zkušeností s psychiatrickou léčbou. Může jít například o zážitkové workshopy pro učitele a odborné stáže v komunitních službách. Důležitá je i příprava učitelů na multidisciplinární setkání k jednotlivým případům, kdy se odborníci z různých oblastí (např. lékař, psycholog, sociální pracovník, pedagog) setkávají a společně navrhnou opatření, jejichž cílem je usnadnit zotavení a návrat žáka do běžného života.

Další doporučení naleznete v Katalogu podpůrných opatření – katalog pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu poruchy autistického spektra nebo vybraných psychických onemocnění: <http://inkluze.upol.cz/ebooks/katalog-pas/katalog-pas.pdf>.

